

hane kurmuştur. Kayrevan'daki Beytülhikme'yi ilk kuranın III. Ziyâdetullah (903-909) olduğu söylenir. Beytülhikme, Kayrevan'ın en büyük caddesi üzerinde Ulu cami yakınında bir yerde idi. Kütüphanenin yanında telif ve tercüme heyetleri için ayrılan odalardan başka tıp, eczacılık, matematik, geometri, astronomi ve botanik alanlarında araştırma ve öğretim yapılan bölümler vardı. Ayrıca Beytülhikme kadrosuna dahil ilim adamlarının ikametlerine ayrılan yerler ve her türlü sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler bulunuyordu.

Kayrevan'da Bağdat'takine benzer yüksek düzeyde ilmî araştırmalar yapacak böyle bir merkez ve kütüphanenin kurulması konusunda III. Ziyâdetullah'ı teşvik eden İbrâhim b. Ahmed e-Şeybânî'dir (ö. 298/910). Riyâzî unvanıyla anılan bu değerli âlim Bağdat'ta yetişmiş, Câhiz, İbn Kuteybe ve Müberred gibi devrinin en ünlü bilginleriyle beraber bulunmuş ve doğu İslâm memleketlerindeki ilmî faaliyetleri Kayrevan'a taşımaya başlamıştı.

Ağlebîler Devleti Fâtımîler tarafından yıkıldıktan sonra (909) Beytülhikme'nin âkibeti hakkında bilgi mevcut değilse de buradan yetişen ilim adamlarının Endülüs'e geçerek çalışmalarını daha uygun bir ortam olan Kurtuba'da sürdürdükleri tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürücû'z-zeheb*, I, 140; II, 514, 515; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-e'tebbâ' ve'l-hükemâ'* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 65, 69, 73; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 112, 171, 174, 251, 337, 340-342, 378, 379, 380, 382, 396; Sâid el-Endelüsî, *Tabakâtü'l-ümem*, Kahire, ts. (Matbaatü Muhammed Muhammed Matâr), s. 58, 75-78, 86, 88; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XII, 191; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-ulemâ'*, s. 23, 69, 109, 148, 149, 177, 208, 228, 230; İbn Ebû Usaybia, *Üyânü'l-enbâ'*, I, 203, 205, 257; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 162-163; İbn Nübâte el-Hatîb, *Şerhu'l-Üyân*, Kahire 1278/1871, s. 132, 151; *Keşfü'z-zunûn*, II, 679, 681, 871, 872; Ahmed Ferid Rifâî, *Asrû'l-Me'mûn*, Kahire 1346/1928, I, 375, 377; Ahmed Emîn, *Duħa'l-İslâm*, Beyrut 1351-55/1933-36; II, 64, 65; Saïd Dıvecî, *el-Emîr Hâlid b. Yezid*, Dımaşk 1952, s. 30-36; a.mlf., *Beytül-hikme*, Musul 1392/1972, s. 10-41; Hittî, *Târîhu'l-'Arabî'l-mu'tavvel*, Beyrut 1954, II, 501; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, I, 312; Abdülhalim Muntasir, *Târîhu'l-'ilm ve devrül-'ulemâ' i'l-'Arab ft teħaddümih*, Kahire 1971; Enver er-Rifâî, *el-İslâm ft hadâretih ve nuzumih*, Dımaşk 1973; Tırâzî, *ħjazâ inü'l-kütübî'l-'Arabiiyye fi'l-ħâfıkayn*, Kahire, ts. (Darü'l-Kütübî'l-Lübnehiyye), I, 101; Remziye Muhammed el-Atrakî, "Beytül-hikme el-Bağdâdî ve eşeruhü fi'l-hareketi'l-'ilmiyye", *el-Mu'errihu'l-'Arabî*, XIV, Bağdad 1980, s. 317-355. MAHMUT KAYA

BEYTÜLİZZE

(بيت الززة)

Kur'an-ı Kerim'in bir bütün halinde indirildiği ve dünya semasında bulunduğu rivayet edilen yerin adı.

Beytülizenin mahiyeti hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakta, ancak Kur'an'ın Hz. Peygamber'e peyderpey nüzülünden söz edilirken onun semâ-i dünyâda (yere en yakın gök) bir yer olduğu zikredilmektedir. Levh-i mahfûzda bulunduğu ifade edilen Kur'an-ı Kerim'in (el-Burûc 85/21-22) âyetleri ramazan ayında mübarek bir gecede (Kadir gecesi) buradan indirilmiştir (el-Bakara 2/185; ed-Duhân 44/2-3; el-Kadr 97/1). Bazı rivayetlerden bu indirilişin beytülizzeye olduğu anlaşılmakta olup buna göre nüzülün bir başka safhası da âyet ve sûrelerin beytülizzeden Cebrâil aracılığı ile veya vasıtasız olarak şartlara ve ihtiyaçlara göre Hz. Peygamber'e peyderpey gönderilmesidir (el-İsrâ 17/106; el-Furkân 25/32).

İbn Abbas şöyle demiştir: "Kur'an 'zikir makamı'ndan (levh-i mahfûz) alındı, dünya semasındaki beytülizzeye kondu. Cibrîl de onu Peygamber'e indirir ve ağır ağır okurdu" (bk. İbn Ebû Şeybe, VI, 144; Hâkim, II, 223). Hâkim bu rivayeti zikrettikten sonra isnadının sahih olduğunu kaydetmiş, Zerkeşî, Zehebî ve Süyûtî gibi bazı âlimler de beytülizzeden söz eden bu ve benzeri bazı rivayetler için aynı değerlendirmeyi yapmışlardır.

Beytülize tasavvuf terimi olarak Hak'ta fâni olma halinde cem** makamına vâsıl olan kalp demektir (Tehânevî, I, 111).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 144; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 222-223; Kuşeyrî, *er-Risâle* (Uludağ), s. 158-159; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l-vecîz*, s. 9-31; Zehebî, *et-Telħîş* (Hâkim, *el-Müstedrek* içinde), II, 223; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 228-232; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), I, 116-121; Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, Kahire 1372/1953, I, 37-40; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 111, 234. ABDULLAH AYDEMİR

BEYTÜLMAKDİS

(bk. KUDÜS).

BEYTÜLMÂL

(بيت المال)

Devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü ve bununla ilgili idarî-malî kurum.

Kelime anlamı "mal evi" olan beytül-mâl bir terim olarak devlete ait malların muhafaza edildiği fizikî mekân ifade ettiği gibi devlete ait taşınır taşınmaz malların bütünü ve bunların idaresiyle ilgili hukukî kurumu da ifade etmektedir. Bu geniş anlamıyla beytül-mâl, devlete ait her türlü mal varlığının ve gelirlerin toplandığı, harcamaların yapıldığı, haklara ve borçlara ehil bağımsız bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğuşu ve Tarihi Gelişimi. Beytül-mâlin teşkilâtli bir malî kurum olarak ortaya çıkışı birçok araştırmacı tarafından Hz. Ömer devrine nisbet edilmekteyse de onu gerek bir fizikî mekân gerekse malî bir kurum olarak İslâm devletinin ilk kuruluş yıllarına, Hz. Peygamber'in Medine dönemine kadar götürmek mümkündür. Gerçi Mekke döneminde de Hz. Peygamber'in kendisine getirilen bağışları ya bizzat veya diğer müslümanlar vasıtasıyla muhtaçlara dağıttığı bilinmektedir. Ne var ki bu dönemde ne bir İslâm devleti ne de bu devlete bağlı bir malî kurum vardır. Yapılan şey, müslümanlar arasındaki yardımlaşmanın Hz. Peygamber aracılığıyla belirli bir düzen içinde yürütülmesinden ibarettir. Medine döneminde ise kurulan bir İslâm devleti ve bu devlete bağlı olarak yavaş yavaş oluşan bir malî yapı söz konusudur. Bu dönemde bağışların dışında devlete ait ilk önemli gelir Bedir Savaşı'nda elde edilen ganimetlerle esirlerin serbest bırakılması karşılığında alınan fidyelerdir. Bunların tamamını devlet için bir pay ayrılmadan Bedir'e katılan gazilere dağıtılmıştır. Tercih edilen görüşe göre zekât mükellefiyeti de aynı yıl başlamış, böylece ilk defa devlet tarafından düzenli vergi bu yıl toplanmıştır. Bedir Savaşı'ndan sonra ikinci ganimet Benî Kaynukâ'dan alınmıştır. Bu ganimetin beşte biri, kısa bir süre önce nâzil olan Enfâl sûresinin 41. âyetine uygun olarak devlete ayrılmış, geri kalanı gazilere dağıtılmıştır. Daha sonra Benî Kurayza yahudilerinin ganimet alınan malları da aynı şekilde paylaşılmıştır. Müslümanların elde ettikleri ilk topraklar ise Uhud'dan altı ay sonra alınan Benî Nadîr arazisi-